Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NIELS GEORG HEINE

SVERIGE OG FINLAND
EFTER 1809

Udgivet af Det skandinaviske Selskab
I Kommission paa Samlerens Forlag
1944

NIELS GEORG HEINE

SVERIGE OG FINLAND
EFTER 1809

Udgivet af Det skandinaviske Selskab
I Kommission paa Samlerens Forlag
1944

SVERIGE EFTER 1809

Begivenhederne i 1809, baade Finlands Afstaaelse og Enevældens Afskaffelse, har sat et dybt Spor i Sveriges Historie; men det maa dog huskes, at i Hovedsagen er der ingen Afbrydelser i Udviklingens Forløb.

Efter Statskuppet og Kongens, Gustav IV Adolfs Afsættelse ventede store Opgaver paa sin Løsning. Indadtil var det først Forfatningen, dernæst Tronfølgen, der laa for.

Som altid efter en Diktaturperiode i Sverige stod Konstitutionalisterne (Forfatningstilhængerne) — Adel og Borgere — stærkt. Man ligefrem legaliserede Statskuppet og gik saa i Lag med Forfatningen. Resultatet forelaa meget hurtigt, og allerede 1809 kunde den ny Regeringsform vedtages. Den er Europas ældste nugældende Forfatningslov, men har i den forløbne Tid undergaaet mange Ændringer. Den danner absolut ikke noget Brud med Fortiden; men bygger ganske bevidst videre paa de hævdvundne Statsformer, der, som der siges i Udvalgets Betænknings Kommentar, „ikke letsindigt bør omdannes, allermindst i den genvundne Friheds første Tid. Udvalget har ment, hvad Europas frieste Stat (England) ogsaa har bevist, at for en Nations almene Ret og dens Borgeres personlige Frihed og Sikkerhed findes der ikke noget bestandigere Værn end disse Former, som er omgivet af Aarhundreders Helg og befæstes af den almene nationale Kraft, der virker i dem."

I Overensstemmelse med Tidens Tænkning og Montesquieu's Lære indføres dog den Tredeling mellem den udøvende, lovgivende og dømmende Magt, som ogsaa kendes fra den danske Grundlov. Hovedpunkterne bliver da følgende: 1) „Kongen skal alene styre Riget". 2) Stænderne bevilliger paa en almindelig Rigsdag Skat. 3) Konge og Rigsdag i Forening giver Love. 4) Kongen udnævner Statsraadet (Ministrene). 5) Ministrene er ansvarlige for Rigsdagen, der 6) træder sammen mindst hvert 5. Aar og ogsaa kontrollerer Forvaltningen. Endelig 7) sikres Trykkefriheden.

Man bevarede altsaa den delte Stænderrigsdag, men derved udelukkedes nye Samfundsgrupper, især de saakaldte Bruks-patroner (d. v. s. Ejerne af industrielle Virksomheder) og Landbrugere, der hverken hørte til Bondestand eller Adel. Bureaukratiet bevarede desuden en meget betydelig Indflydelse.

Den anden Opgave, der skulde løses, var *Tronfølgen*. Denne stod i Forbindelse med Udenrigspolitiken, og forskellige Opfattelser gjorde sig her gældende. Den naturlige Følge af Nederlaget i Krigen var en Tilslutning til Napoleon (og Fastlandsspærringen) og Regeringen anmodede derfor denne om at udpege en Kandidat; men et „Gustaviansk" Parti arbejdede for den 9-aarige Kronprins Gustav, og Adlersparre — Statskuppets Primus motor — arbejdede for den danske Prins Kristian August af Augustenborg, der som Statholder i Norge havde været hans Modstander, men som man haabede skulde bringe Norge med sig til Sverige. Han viste sig dog absolut loyal overfor den danske Regering. Endelig blev ogsaa den danske Konge Frederik VI bragt paa Bane som Tronfølger. Kristian August blev omsider valgt, og under Navnet Karl August blev han ligesaa populær i Sverige, som han havde været i Norge, men allerede i Maj 1810 døde han pludseligt. Paa ny blussede Tronfølgestriden op, og Frederik VI bragtes igen i Forslag. Denne Gang syntes der virkelig at have været Muligheder for ad denne Vej at faa en nordisk Forening i Stand; men ved sin usmidige Optræden og sin Modvilje mod som enevældig Konge at anerkende den nye svenske Forfatning umuliggjorde Kongen selv sit Valg. Knuden blev da skaaret over af en ung Løjtnant Mörner, der paa egen Haand henvendte sig til en af Napoleons berømteste Marskaller, Jean Baptiste Bernadotte, Fyrste af Ponte Corvo.

I Sverige haabede man ved et saadant Valg at sikre sig Napoleons Velvilje, og Rigsdagen i Örebro valgte derfor i August 1810 den tidligere Advokatsøn fra Pau til Tronfølger, under Navnet *Karl Johan*.

Den nye Tronfølger fik snart en betydelig Indflydelse paa Sveriges Udenrigspolitik, omend ikke paa den Maade, man havde ventet. Karl Johan arbejdede fra første Færd paa en ny Udenrigspolitik. Den gik i Korthed ud paa at afskrive Finland som tabt og i Stedet skaffe Sverige Erstatning i Norge. Han søgte ikke Napoleons Hjælp, saaledes som den almindelige Mening i Riget ønskede, men Ruslands. Han var ikke bundet af gammelt Had til Rusland, men vurderede Mulighederne ganske nøgternt. Allerede fra 1810 havde han nærmet sig Tsar Alexander; men først da Napoleon i Januar 1812 havde ladet sine Tropper besætte svensk Pommern for at hindre det voldsomme Smugleri herfra til England, kunde han vende Opinionen i Sverige og faa en Overenskomst med Rusland i Stand. En russisk Hær skulde angribe Danmark gennem Holsten og tvinge det til

at afstaa Norge, og Karl Johan skulde derefter føre de forenede svensk-russiske Styrker mod Napoleon. Russerne opfyldte dog aldrig deres Løfter og Svenskerne maatte paa egen Haand kæmpe mod Franskmændene i Nordtyskland. Da vendte Karl Johan sig pludseligt i *1813* mod Danmark, der nu var Napoleons eneste Allierede, og for fjerde Gang angreb en svensk Hær Landet gennem Holsten. Efter nogle mindre Kampe kom Freden i Stand i Kiel, hvor den danske Konge afstod alle Rettigheder til Norge, der skulde forenes med Sverige.

Endnu havde Karl Johan dog mange Vanskeligheder at overvinde. Nordmændene benægtede Afstaaelsens Gyldighed og samlede sig om Statholderen Prins Kristian Frederik, som Norges Konge, mens man i Eidsvoll vedtog en fri Fortfatning. Herefter kom det til Krig mellem Sverige og Norge, men Karl Johan tvang sin Vilje igennem og ved Overenskomsten i Moss 1814 ordnedes de to Landes Forening. Det blev en Personalunion, idet den nye norske Konge gik af og Karl XIII valgtes ogsaa som norsk Konge, mens Sverige anerkendte den norske frie Forfatning og Stortingets Uafhængighed.

Bernadotte havde gennemført sin Politik; men denne blev aldrig populær, saa lidt som han selv. Russervenligheden og den voksende russiske Indflydelse bidrog til at skabe en kraftig Opposition i Sverige, hvor Rusland altid opfattedes som Arvefjenden, og i Norge vedblev Unionen at blive følt som noget paatvunget, der vakte en endnu kraftigere Opposition (se Heftet om Norges Historie). Til denne Modstand bidrog det, at Karl Johan efter at han var blevet Konge (1818) viste voksende Tilbøjelighed til „Enestyre" og til udenom Rigsdagen, at regere gennem et af ham selv udnævnt bureaukratisk Statsraad. I Slutningen af hans Regering blev der dog gennemført flere Reformer, f. Eks., at Statsraadets Medlemmer hver fik en bestemt Slags Sager under sig, en Ordning af Folkeskolen og en Nyordning af Kommunalstyret paa Landet. Det var dog først efter Oscar I's Tronbestigelse 1844, at Reformerne rigtig tog Fart, efter at Kongen havde optaget moderate Liberale i Statsraadet. Reformlovgivningen blev gennemført ved et Samarbejde imellem de forskellige politiske Grupper, baade konservative og liberale; men disse sidstes Hovedønske, en Omdannelse af Forfatningen kom det ikke til, og Parlamentarismen var under Oscar I endnu langt borte.

Udenrigspolitiken prægedes i stigende Grad af, at den nordiske Enhedstanke paa ny var i Fremmarch. Det var *Skandinavismen*, som fra Slutningen af 1830'erne til Midten af 1860'erne satte sit Præg paa alle 3 nordiske Lande.

Skandinavismen var i første Række en aandelig Bevægelse og den blev utvivlsomt aldrig udbredt til vide Kredse af Sveriges Befolkning (Studenterskandinavismen), men den fik efterhaan-

den et politisk Præg, der i Sverige i udpræget Grad var rettet imod Rusland, der altid havde set skævt til de skandinaviske Strømninger. Den voksende russiske Indflydelse i Sverige fik mange Politikere ikke alene fra den liberalistiske Opposition, men ogsaa fra Regeringskredse, til at blive Skandinavister.

Det var under Indtryk af disse Strømninger, at Kongen i 1848 sendte et svensk Korps paa 15.000 til Hjælp for Danmark, og denne Demonstration har sikkert øvet en vis Indflydelse til Gunst for Danmark, og det var ved Kong Oscars Formidling, at Vaabenstilstanden mellem Danmark og Preussen kom i Stand. Derimod fik Rusland forpurret, at Oscar I blev Tronfølger i Danmark, hvilket baade Kongen selv og store Kredse vistnok har ønsket, og Sverige-Norge var i 1852 Medunderskriver af „Londonprotokollen", som gjorde den senere Kristian 9. til dansk Tronfølger.

Den endelige Opgivelse af den russisk-orienterede Udenrigspolitik kom først med Krimkrigen (1854—56) mellem Rusland og Vestmagterne (England og Frankrig). Dette fik først Udtryk i en Fælleserklæring fra Sverige-Norge og Danmark om et Neutralitetssamvirke, der godkendtes af alle Magter (ogsaa Rusland).

Efter at Vestmagternes Flaade havde bombarderet den russiske Fæstning Bomarsund paa Aalandsøerne, førte Oscar I Forhandlinger med disse Magter om en Garanti af hans Landes Grænser mod Rusland. Den Trusel, Russerne har set heri, bidrog sandsynligvis til Fredslutningen (1856), hvor Rusland forpligtede sig til ikke at befæste Aaland.

Oscar I's Død i 1859 fik paa mange Maader en afgørende Indflydelse paa Sveriges Politik. Oscar havde ganske vist været liberal, men han havde dog i udpræget Grad søgt at hævde Kongemagtens Stilling og havde saaledes været sin egen Udenrigsminister. Hans Efterfølger Karl XV savnede de personlige Egenskaber til at fortsætte i dette Spor, og Statsraadet med Louis de Geer som Statsminister blev derfor en langt selvstændigere politisk Magtfaktor.

Karl XV var ivrig Skandinav og personlig Ven af Frederik VII; men fantasirig og letsindig, som han var, svigtede Samarbejdet med Statsraadet ofte, hvilket bevirkede en beklagelig Uklarhed i Allianceforhandlingerne, som hans Udenrigsminister og Gesandten i København, Hamilton, deltog i. Under de truende Forhold i 1863 havde Kongen lovet Danmark Hjælp i Tilfælde af et tysk Angreb; men da dette forelagdes Regeringen, nægtede denne at gaa med, med mindre England og Frankrig sluttede sig hertil; det var udelukket; og det lykkedes ikke for Kongen at danne et nyt Statsraad, han maatte derfor svigte sine Løfter. Opinionen

i Sverige gav sig ganske vist livlige Udtryk til Fordel for Danmark, men udover en Del svenske frivillige fik Danmark ingen Støtte, og alle Planer om et intimere nordisk Samarbejde faldt derved bort.

Det fremhæves fra svensk Side, at denne Holdning maa ses i Sammenhæng med den svenske Militærorganisations Mangler. Denne hvilede endnu paa Inddelingsværket, der for en stor Del gik helt tilbage til Karl XI og var bundet til Jorden. Hertil kom ganske vist en Værnepligt, men disse Soldaters Uddannelse var kort og ganske utilstrækkelig. Det vilde derfor være ganske uforsvarligt at føre Sverige ind i en Stormagtskonflikt, før en fuldstændig Nyordning af Forsvaret var gennemført, og det kom det endnu til at vare længe med.

Under den nye Konge Oscar II fandt en fuldstændig udenrigspolitisk Nyorientering Sted. 1875 foretog Kongen en Rejse til Tyskland, hvor han gav Udtryk for en positiv Indstilling til det nye tyske Rige. Denne hang sammen med de stadig livligere Handelsforbindelser (Jernet) og et stigende økonomisk, kulturelt Samarbejde, der helt frem til 1910 kan spores paa mange Omraader; svensk Videnskab blev delvis tyskorienteret, og Told- og Socialpolitikken hentede Impulser derfra.

Skandinavismen var dog ikke død. De nordiske Lande havde lært hinanden at kende paa en Maade som aldrig før, og end ikke Unionsbruddet i 1905, eller de Stridigheder med Norge, der gik forud, kunde rokke de tre Folks Samarbejde

Med de Geers Ministerium indledes den egentlige liberale *Reformperiode*. Der indførtes Religionsfrihed, det lokale Selvstyre fastlagdes, idet Landstingene (omtr. svarende til de danske Amtsraad) oprettedes, en ny humanere Straffelov vedtoges, og endelig afsluttedes det hele med *Forfatningsreformer*. Den gamle Firstænders-Rigsdag afskaffedes og erstattedes af en Tokammer-Rigsdag med et Førstekammer, der valgtes af Landstingene og Byraadene og et Andetkammer, der valgtes direkte, men dog kun af en ret begrænset Vælgerskare (1866).. Det første Valg, der var imødeset med stor Spænding, blev ikke som ventet en Sejr for den borgerlige Middelstand, men for Agrarerne. Mange havde truet med, at den nye Forfatning vilde resultere i et Bonderegimente, og det blev for saa vidt ogsaa Tilfældet, da det nydannede „Lantmannaparti" blev Andetkammerets største. Dette Resultat var vel begrundet, da henved ¾ af Sveriges Befolkning endnu i 1870 levede af Landbrug.

Middelstandens borgerlige Del, der havde gennemført den liberalistiske Politik og følte sig som det moderne Sveriges Skabere, blev nu holdt nede ved Bondepartiets store Indflydelse. Reformpolitikken henlagdes, og man samlede sig om

to Hovedspørgsmaal: Bondepartiets Krav om Afskaffelse af Grundskatten og de øvrige Partiers Forsvarsreorganisationsplaner. Foreløbig blev dog ingen af dem endelig løst. I 80erne dukkede saa en ny politisk Gruppe op: Socialdemokraterne, som i de følgende Aartier skulde vokse op til Landets ledende Parti.

Hele denne politiske Udvikling hænger nøje sammen med Landets økonomiske og deraf følgende sociale Udvikling. *Industrialismens* Tid var begyndt ved Aarhundredets Midte og bryder *i 1880erne* helt igennem. Den samler sig fra første Færd om Sveriges to ældgamle Eksportproduktioner, Træ og Jern.

Oprindelig havde Norge leveret Størstedelen af Europas Træudførsel; men da Norge ved Aarhundredets Midte ikke formaaede at tilfredsstille Efterspørgslen, maatte man søge noget længere væk til Sveriges eller Norrlands Skove, senere i 20. Aarhundrede maatte man gaa endnu længere — til Finland. Den direkte Aarsag til Opblomstringen af Sveriges Tømmereksport var, at England o. 1850 ophævede Tolden paa Træ, samtidig med at en Række tekniske Forbedringer gennemførtes. Allerede i 18. Aarhundrede havde den langt mere økonomiske finbladede Sav erstattet den gamle grovbladede, der havde forvandlet betydelige Mængder af Træet til Savsmuld. Nu erstattedes de vanddrevne Save, der laa ved Fosserne af dampdrevne, der kunde lægges ved Udskibningssteder ved Elvmundingerne, hvortil Tømmerstokkene ganske gratis kunde fragtes af Elven selv. I Begyndelsen af 1830erne beløb Eksporten af savet og høvletTræ sig til 190000 m^3 og 50 Aar senere i 1880erne til o. 3750000 m^3, altsaa en 20-Dobling og heraf laa langt den største Stigning efter 1850. I 70erne kunde Digteren Sehlstedt (d. 1874) med rette sige: „Såg vid såg jag såg, hvarthelst jag såg."

I Modsætning hertil voksede Jerneksporten jævnt og sikkert, ikke saa eksplosionsagtigt. Fra 1820ernes 80,000 Tons Raajern aarligt, var den ved Aarhundredets Midte steget til 145,000 Tons og i 1880erne til o. 440,000 Tons. I Slutningen af 1850erne revolutioneredes den svenske Jernindustri af Bessemers Metoder for Staalproduktion forbedret af Svenskeren Göransson fra Gävle, der ved at presse en Luftstrøm gennem den flydende Jernmasse optog dettes Kul, indtil det eksakt ønskede Kulindhold var naaet. I 80erne fik denne Metode sit praktiske Gennembrud, og saa begyndte Stordriften indenfor Bjergværksdriften.

Hertil knytter sig den revolutionerende Udvikling af Transportmidlerne med Dampskibe og Jernbaner. Sveriges Vandveje udbyggedes ved Handelen. Allerede 1809 vedtoges Götakanalen tværs over Mellemsverige, og 1832 var den færdig.

Samtidigt fulgte Udviklingen indenfor Landbruget, der stadig var Hovederhvervet, Trop. Nye Metoder med Hensyn til Avl, Redskaber, Gødningsstoffer og Dræning satte Produktionen i Vejret og nyt Land toges stadig under Ploven. Men da den store Landbrugskrise i Slutningen af 1870erne satte ind som Følge af Konkurrencen fra U. S. A. og Rusland, var det nye Landbrug endnu ikke stærkt nok til at klare sig, selv om Krisen ikke ramte saa haardt som i Danmark, fordi Sverige kun i ringe Grad var et landbrugseksporterende Land. Mens Frihandelen tidligere — i den liberale Periode — havde været en Trossætning, slog man nu om, og Tolddiskussionen kom i 80erne helt til at beherske svensk Politik. Regeringen (*Thempstander*, 1884—1888) stod stadigt paa Frihandelsprincippet, og da den i 1887 udskrev Valg paa Spørgsmaalet, syntes den at faa Medhold blandt Vælgerne. Da blev det opdaget, at en af de valgte Rigsdagsmænd havde undladt at betale 11 Kr. i Skat, og hele hans Partis Valg erklæredes derfor i Følge Reglerne for ugyldigt, som Følge heraf kom der 22 Protektionister ind i Andetkammeret, og i 1888 vedtoges en Række Love om Told-Beskyttelse for Landbrug og Industri.

Industrialismens Fremskridt fortsatte ind i det 20. Aarhundrede. Ganske vist laa efterhaanden Tømmereksporten ret fast; men fra 80'erne kom en ny Træeksport-Artikel til, Træmasse. Ved den af svenske Ingeniører opfundne „Sulfitmetode", kunde dels Savværkernes Affaldsprodukter, dels det ringere Træ udnyttes, og dette skaffede Industrien enorme Indtægter. Den aarlige Produktion steg fra ca. 62.000 Tons Træmasse i 1880'erne til 1.124.000 Tons i 1911—15.

Ogsaa Jernproduktionen sattes enormt i Vejret ved Opfindelsen af den saakaldte basiske Proces, hvorved man kunde fremstille førsteklasses Jern af fosforholdigt Malm, som Lejerne ved Grängesberg i Mellemsverige og i det øvre Norrland især var rige paa. Det blev nu ogsaa almindeligt at eksportere selve Malmen til de store Industrilande, især Tyskland. I Løbet af faa Aar steg Malmeksporten fra ingenting til 6.440.000 Tons i 1913.

I disse Aar skabtes ogsaa den moderne svenske *Fabriksindustri*, især Maskinindustrien, hvis Særmærke er Kvalitet, og som ved at omsætte Sveriges store Overskud af Vandkraft til elektrisk Energi, blev i Stand til at fordele sig ud over hele Landet, en Kendsgerning af største Værdi for det svenske Folk. Dette bestod ved Aar 1800 endnu kun af 2.250.000 Individer, men var i 1914, trods den meget store Udvandring (især til U. S. A.), der fra 1860'erne havde berøvet Landet næsten 1 Mill. Mennesker, oppe paa 5.680.000 Mennesker. Heraf levede i 1870

endnu de 72 % af Landbrug og 14,5 % af Bjergværksdrift og Industri, mens Tallene i 1901 var henholdsvis 49 og 32 %.

Det er denne Forskydning, der tegner sig i Socialismens stærke Vækst under Hjalmar Brantings Ledelse. 1889 dannedes Partiet og 1894 fik Branting, som dets første Repræsentant, Sæde i Andetkammeret, mens Fagforeningerne sluttede sig sammen til „Landsorganisationen" (L. O.).

I Sveriges Statsliv kom Aaret 1905 til at danne et Skel af betydeligt Rækkevidde. Det gamle, bureaukratiske, formalistiske Sverige gik da i Graven og det moderne parlamentariske, demokratiske, men samtidig ogsaa gennemindustrialiserede og økonomisk velfunderede Sverige voksede frem. Den Sten, der fik den gamle Vogn til at vælte, var Unionsopløsningen og Opgøret med Norge; men dette var blot den rent ydre Aarsag, i Virkeligheden drejer det sig her som altid om en indre Proces, der strækker sig over en længere Aarrække.

Unionen havde egentlig aldrig interesseret det svenske Folk synderligt, man havde helt overladt det til Kongen og hans Ministre at ordne alle de vanskelige Problemer, der fulgte med denne. Den nærmere Redegørelse for Unionskampen maa derfor søges i Heftet om Norges Historie, idet den kom til at gribe dybt ind i Norges nationale, politiske og kulturelle Liv.

Oscar II var, ligesom sin Bror Karl XV, ikke nogen fast og maalbevidst Personlighed. Han var en Mellemting mellem en parlamentarisk Monark og de tidligere konstitionelle Regenter, der indenfor Forfatningens Rammer udøvede Regeringen med stor Selvstændighed. Ofte greb han dog personligt ind i Udenrigspolitiken og i Forholdet til Norge. Med de store Beføjelser, Forfatningen ydede ham, var Kongen den første af de fire Magtfaktorer, der udgjorde det svenske Statssystem. Den anden var de højere Embedsmænd, hvis Spids var Statsraadet, en selvstændig, men konservativ og formalistisk Forsamling, men ofte af en betydelig Dygtighed. Nr. 3 var 1. Kammeret, der repræsenterede Adelen og de højere Kapitalinteresser, ogsaa konservativ, men maadeholden og kulturelt interesseret. Endelig den fjerde Faktor, 2. Kammeret var det egentlige Udtryk for Folket, især Bondestanden. Endnu var denne dog ikke naaet videre end til at søge at kontrollere de andre Faktorer og især give Udtryk for sin Mistro overfor Embedsmændene. Ofte manglede en fast Haand ved Roret og kun de stort set rolige Tidsforhold frelste det svenske Statsskib fra at komme ud i Ubehageligheder. Systemet var typisk svensk med alle dets Modvægte og strængt formelle Kontrolanordninger, et Unikum i det moderne Europa.

Det var et hævdvundet Ord, at Sveriges bedste Udenrigspolitik var ikke at have nogen Udenrigspolitik. Neutralitetens

Princip blev urokkeligt fulgt efter 1870. Nogen egentlig Opfattelse af Begrebet havde den svenske Rigsdag ikke og endnu mindre det svenske Folk. Ud over en vis Uro, som Russificeringspolitiken i Finland vakte, beskæftigede man sig ikke med Udenrigspolitiken.

Mens hele Norge stod sammen om den Idé, som fik Udtryk i Venstres Kamp mod Unionen, stod man i Sverige tøvende og splittet. De fleste af Partierne ønskede Unionen bevaret, men Motiveringerne herfor var yderst forskellige. Det svenske Venstre saa f. Eks. saaledes paa det, at Norge var et parlamentarisk og demokratisk Foregangsland, og at Forbindelsen med det vilde fremme en tilsvarende Udvikling i Sverige.

Den Opfattelse, at Unionens Bevarelse var af største Betydning for de skandinaviske Staters Forsvarsmuligheder, som var ret udbredt i Sverige og som Kronprins Gustav, der under sin Fars Sygdom ledede Regeringen, gav Udtryk for, manglede man ganske Forstaaelse for i Norge, hvor man ikke følte sig truet af Rusland.

Da det norske Storting (27. Maj 1905), efter at Kongen, der havde nedlagt Veto mod Konsulatsloven, havde nægtet at modtage de norske Ministres Afskedsbegæring, fordi han ikke kunde faa en anden Regering dannet, erklærede, at Kongemagten i Norge var traadt ud af Kraft og Unionen opløst, kom denne Overrumplingsmanøvre ganske bag paa det svenske Folk. En ekstraordinær Rigsdag samledes, og den tog straks Føringen fra Konge og Statsraad, for hvem Begivenheden var et stort Nederlag.

Der dannedes en ny „*Samlingsregering*" med Højremanden Lundeberg som Leder. Det var det første totale Regeringsskifte i Sverige, og den første af de Samlingsregeringer, der skulde styre Sverige under den kommende Tids store Kriser. For første Gang fik en Bonde Sæde i Kongens Raad og for første Gang benyttedes Telefon og Telegraf ved en Regeringsdannelse, altsaa en ny Tid indvarsledes.

Rigsdagen vedtog nu en Linie, der skulde følges over for Norge. Man krævede 1) Folkeafstemning i Norge om Spørgsmaalet før man vilde gaa til Forhandling; 2) de norske Grænsefæstninger, som under Unionskampen var bygget med Front mod Sverige, skulde sløjfes, og der skulde oprettes en neutral Zone paa begge Sider af Grænsen; 3) Transitforholdene skulde ordnes og endelig 4) de svenske Lapper skulde stadig have Lov at lade deres Rener græsse i Norge. Disse kloge Vilkaar blev da det Grundlag, hvorpaa de endelige Forhandlinger i Karlstadt førtes, og de blev i det væsentlige ogsaa fulgt.

Svenskeren Rütger Essén har givet Unionen følgende Eftermæle: „Det er muligt, at hvis man fra svensk Side paa et eller andet Tidspunkt havde fremlagt et Program om fuld Ligestilling

i fælles Udenrigsstyre og sat al Kraft og Energi ind paa at gennemføre det, saa havde Unionen kunnet reddes. Navnlig hvis begge Folk havde staaet under et stærkt ydre Tryk —. I Norge savnede man endnu mere end i Sverige Blik for den større udenrigspolitiske Sammenhæng. Igennem et kvart Aarhundrede virkede svensk bureaukratisk Slendrian og Mangel paa vidsynet Statsmandskab sammen med norsk Smaastatssnæversynethed til at forspilde Unionens oprindelige Statsmandstanke. Unionsopløsningen 1905 blev derfor den *lille* Nationalismes Sejr over den *større.*"

De mange Problemer i Forbindelse med Unionen havde i dens senere Aar optaget en stor Del baade af Statsmændenes og Befolkningens Interesse og Tid. Det følte derfor nærmest som en Lettelse, da Afgørelsen var faldet, og man kastede sig med ny Iver over alle indre politiske Opgaver, der havde ligget hen. Da dette faldt sammen med et i Sveriges Historie uhørt økonomisk Opsving er det forstaaeligt, at 1905 indvarslede en Reformperiode af Rang, politisk saavel som socialt. Karakteristisk er det, at Emigrationen nu næsten helt ophører. Det gamle Land var ved at byde lige saa gode Muligheder som den nye Verden.

Samtidig præges Perioden efter Unionsopløsningen af heftige Partikampe. Allerede efter Valget i Efteraaret 1905 afløstes Samlingsregeringen af et venstrefarvet Ministerium under Ledelse af Karl Staaff, hvis Program var „Underhus" — d. v. s. Andetkammer-Parlamentarisme, almindelig Stemmeret og Valg i Enkeltmandskredse. Derimod ønskede man ikke at ændre noget ved Førstekammeret, som saa mentes at ville tabe sin Betydning. Heroverfor stod Højres Oppositionsprogram: Almindelig Stemmeret, men Forholdstalsvalg som en Garanti for Mindretallet. Det lykkedes ikke Staaf at føre sit Forslag igennem i Førstekammeret, hvorefter han gik af. Derimod viste hans Efterfølger, Højremanden Lindman, mere Smidighed, og det lykkedes ham i 1909 at hindre „det demokratiske Skred" ved at gennemføre en Ordning, hvorefter den alm. Valgret indførtes til Andetkammeret, og samtidig Forholdstalsvalg til begge Kamre. Førstekamret skulde nok demokratiseres, men med Maade, idet Valgretten til de kommunale Raad, der valgte dets Medlemmer, stadig var gradueret.

Samtidig med at den politiske Konflikt saaledes var løst, kunde den langvarige Kamp mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, der kulminerede i Storstrejken (1909) afsluttes, idet Stemmeretsreformen aabnede Vejen for Arbejdernes politiske Indflydelse. Ved Valget 1911 opnaaede Socialdemokraterne 64 Pladser i Andetkammeret — ligesaa mange som Højre, mens de Liberale fik 102. Mens Socialdemokratiet var et homogent Parti be-

staaende af Arbejdere og en mindre „radikal Intelligens", rekruteredes Højre saavel af Bønder som af Industrifolk, og i det hele taget den højere Middelstand, mens de Liberale foruden de gamle Radikale i Byerne talte Smaabønder og Husmænd, især fra Afholdsbevægelsens og de frikirkelige Organisationer i deres Rækker.

Med Stemmeretsreformen var ogsaa den parlamentariske Praksis anerkendt, idet Ministeriet Lindman efter Valget traadte tilbage for en ny Staaff-Regering. Denne Vekselvirkning mellem Højre og Venstre, hvor Reformerne lige saa tit indføres af det ene som det andet Parti, er interessant som et typisk Udslag af en politisk Kultur og Tradition, hvis Lige vi kun kan finde i England. Paa en Række Omraader, især de socialpolitiske, raadede der et frugtbart Samarbejde, som kun truedes af de divergerende Opfattelser af Forsvarssagen. De liberale var meget ofte Pacifister, og Socialdemokraterne regnede Forsvaret for en Institution til Beskyttelse af de Besiddende. Ingvar Anderson udtrykker det saaledes: „Svigtende Viden om og Interesse for udenrigspolitiske Problemer og en yndet Ønskedrøm om Fremtidens fornuftige Verdensorden gjorde sit til at styrke den negative Indstilling til Forsvaret." Først den truende Situation i 1913 og især Frygten for Rusland fik Staaff til at bøje sig for Nødvendigheden af at styrke Forsvaret. Ikke desto mindre, da Kongen — Gustav V, som havde besteget Tronen i 1907 — 6. Februar havde modtaget et Bondetog, der krævede hurtig Handling til Forstærkelse af Forsvaret, og i en opsigtsvækkende Tale havde givet sin Tilslutning til Kende, protesterede Staaff mod det uparlamentariske heri, men Gustav V erklærede, at han ikke kunde opgive sin Ret til frit at meddele sig til det svenske Folk. Saa gik Regeringen af og en forsvarsvenlig Højreregering Hammarskjöld dannedes. Denne styrkedes yderligere ved Højres (og Socialdemokraternes) Fremgang ved Valget.

Straks efter Krigens Udbrud i 1914 ophørte alle politiske Modsætninger, der sluttedes en „Borgfred" og en ny Hærordning med udvidet Tjenestetid og Nybygninger til Hær og Flaade vedtoges. Det var vist alm. ventet, at Sverige var traadt ind i Krigen paa Centralmagternes Side; men Hammarskjöld, der var en anerkendt Folkeretssagkyndig, førte en streng Neutralitetspolitik, der yderligere styrkedes ved Samarbejde med Danmark og Norge (Trekongermødet i Malmø Sept. 1914 m. fl.). Den største Vanskelighed, Regeringen stilledes overfor, var Landets Forsyninger især med Levnedsmidler. Landbrugsproduktionen var steget stærkt i Aarene før Krigen; men Sverige var dog ikke selvforsynende, og med den uindskrænkede Ubaadskrig blev Situationen saa akut, at Regeringen, der fik Ansvaret for Vanskelighederne, i Marts 1917 maatte demissionere til Fordel for en mere moderat Højreregering, der udskrev Valg. Ved dette

blev Socialdemokraterne Rigsdagens største Parti og Følgen blev Parlamentarismens endelige Gennembrud, idet der dannedes en liberal-socialdemokratisk Regering. Højre havde hele Tiden været ret tyskorienteret, mens de øvrige Partier ønskede en nærmere Tilknytning til Vestmagterne. Denne fandt Sted i 1918 ved Handelsaftaler, der sikrede Sverige Levnedsmiddelimport, mod Sikkerhed for at de ikke gik videre til Tyskland og mod, at Malm- og Træeksporten til Tyskland indskrænkedes. Den russiske Revolution og Finlands Frihedskamp rejste i 1917 nye Vanskeligheder. Sverige anerkendte den lovlige (hvide) finske Regering, men kunde ikke strække sig videre, vistnok fordi de svenske Socialdemokrater sympatiserede med de „røde" Finner, og Regeringen turde ikke tage Risikoen for en Splittelse eller maaske endda Borgerkrig paa dette Spørgsmaal, som yderligere kompliceredes ved Aalandsspørgsmaalet.

Aalændingene havde ønsket en Tilslutning til Sverige. Og i 1918 sendtes derfor en Flaadeekspedition dertil for at sikre Befolkningen mod Russerne, der sammen med røde Finner kæmpede her mod de hvide. Svenskerne fik da et Arrangement i Stand, saa at alle Tropper førtes bort fra Øerne, der besattes af tyske Styrker. Det hele Forhold bidrog til den finske Misstemning mod Sverige, som man mente havde søgt at løsrive Aaland fra Finland. Efter Krigen blev Spørgsmaalet endeligt afgjort af Folkeforbundet til Gunst for Finland, og Sverige bøjede sig loyalt herfor.

Novemberrevolutionen i Tyskland fik sin Refleks i den svenske Opinion, og af Frygt for en Revolution fremsatte Regeringen paa en ekstraordinær Rigsdag Forslag om alm. Stemmeret til Kommunalraadene. Da disse valgte Førstekammeret, medførte det dettes Demokratisering og at Venstre fik Flertal ogsaa her. I 1919 blev 8-Timers Arbejdsdagen gennemført, og allerede 1920 dannede Hjalmar Branting den første socialdemokratiske Regering. Lige til 1932 skiftedes Partierne roligt om at sidde inde med Regeringsmagten. Nogen Splittelse og Genforening har der fundet Sted indenfor Partierne, især indenfor det liberale Parti, som nu er samlet igen til Folkepartiet. Det stadigt mægtigere Socialdemokrati omdannedes efterhaanden i Brantings Aand til et maadeholdent Reformparti. 1932 overtog dette under Per Albin Hansons Ledelse Regeringen, senere (1936) i Alliance med Bondeforbundet. Formaalet var Løsningen af visse sociale Kriseproblemer, især Arbejdsløshedsspørgsmaalet, men samtidig toges Forsvaret op til ny Drøftelse, og en ny Hærordning, der særlig lagde Vægten paa Forsvarets tekniske Modernisering, vedtoges. Efter det nye Krigsudbrud er man gaaet langt videre ad denne Bane og har i Enighed gennemført en meget betydelig Oprustning.

Finland efter 1809

Finlands Tilknytning til Sverige var ældgammel, og dets Stilling som Sveriges, Nordens, Europas Forpost mod Øst af største Betydning. Det nødvendige for Finland i, at have et stærkt Sverige i Ryggen syntes indlysende; alligevel sporedes allerede i 18. Aarhundrede en ikke helt ubetydelig Frihedsbevægelse, eller snarere -tendens, som maa ses i Forbindelse med den nedadgaaende Kurve i Sveriges politiske Position i Løbet af dette Aarh., som falder sammen med Ruslands voldsomme Ekspansion og Forskydningen af dette Riges administrative og politiske Magtcentrum frem mod Finlands Grænser efter Anlæggelsen af Petersborg, et Faktum, der gør sig gældende endnu i Dag.

1738 fandt den svenske Rigsdags mægtige „sekreta utskott" sig foranlediget til at forbyde Finnerne, at kalde sig en Nation, „emedan ingen skillnad är att göra mellen Sverige och Finland, vilka äro samma folk och hava samma lag och regeringsform". Under den ulykkelige Krig 1741—43 (den betegnes i Finlands Historie som „lilla ufreden" mens „stora ufreden" faldt under „Den store nordiske Krig") arbejdede den russiske Kejserinde Elisabeth paa at oprette et selvstændigt Finland som Barriere mellem sit Rige og Sverige. Efter Freden nyorganiseredes Finlands Forsvar og Landets Officerskorps og militære Intelligens fik en Indflydelse af uoverskuelig Rækkevidde. Det var fra disse Kredse, at Selvstændighedsbevægelsen, ledet af Sprengtporten, udgik. Han arbejdede paa Oprettelsen af en finsk Forbundsrepublik under russisk Beskyttelse. Under Krigen 1788 sluttede Selvstændighedstilhængerne sig til Anjalaforbundet og tilbød Rusland Fred. Aktionen mislykkedes dog, fordi Størstedelen af det finske Folk stod ligegyldig over for disse Planer.

Imidlertid bragte Krigen 1808—09 ingen Ændring i denne Holdning, idet Sverige slet ikke magtede at støtte den finske Forsvarskamp mod den russiske Invasion. Paa Sprengtportens Opfordring sammenkaldte Tsar Alexander, der endnu ikke var uimodtagelig for Frihedssynspunkter, efter at have erobret Finland, Stænderne i Borgå. Tsaren ulejligede sig personligt til Borgå for at aabne Landdagen, hvilket mere end noget andet viste, hvor stor Vægt man i Rusland lagde paa Finlands Stilling, og den 29. Marts 1809 afgav han en højtidelig Forsikring om at opretholde Landets Tro og Grundlove, samt Stændernes Privilegier, til Gengæld svor Stænderne ham Troskab. Først den 17. September sluttedes Freden i Frederikshamn, hvor Sverige afstod Finland. Statsretsligt ordnedes Forholdet saaledes, at Tsaren som Storfyrste af Finland repræsenteredes af en Generalguvernør, mens de finske Interesser repræsenteredes hos Tsaren

af en Ministersekretær. Første Generalguvernør blev Sprengtporten, men efter hans Tid blev det russiske eller baltiske militære. Omvendt var den første Ministersekretær en Russer, men de følgende Finner. Landdagen vedtog en fuldt selvstændig Forfatning, som var ligesom de tidligere svenske Grundlove og slog fast, at alle Skatteindkomster skulde anvendes til Landets egne Formaal. Pengevæsenet maatte reorganiseres efter Krigen, og Grundlaget blev den russiske Sølvrubel.

Snart fik dog reaktionære Strømninger Overhaand i Rusland. Landdagen sammenkaldtes ikke mere, og Ministersekretæren maatte stadig afværge truende russiske Anslag. Alle frie Ytringer blev mistroet og forfulgt, og der oprettedes en fast Spionkontrol og Censur. Alligevel voksede den nationale Selvbevidsthed, som Frihedsforkæmperen Arvidsson udtrykte det: „Svenskere er vi ikke, Russere vil vi ikke være, lad os da være Finner!" Det er denne Bevægelse Runeberg og Topelius er Udtryk for.

1856 besøgte Tsar Alexander II Finland og gav da Løfte om en Række Reformer, hvoraf ogsaa en Del førtes ud i Livet; ja efter at den vesteuropæiske Presse var begyndt at interessere sig for Finland og endda den russiske Opinion støttede dets Krav, fandt han det 1863 klogest at sammenkalde Landdagen. Under gensidig Tillid gennemførtes nu en ny Landdagsordning med virkelig parlamentariske Tilstande, og en gennemgribende Reformperiode fulgte. Den førende finske Statsmand var Snellman, der arbejdede for en Sammensmeltning af de svenske og finske Befolkningselementer og i 1863 fik Tsaren til at udstede et Sprogreskript, hvorefter Finsk efter 20 Aars Forløb skulde være ligestillet med Svensk. Det var for en stor Del et Resultat af Snellmans Virksomhed, at der efterhaanden dannedes en finsksproget Intelligens, ja at de finsksprogede kort før hans Død 1881 var blevet Flertallet blandt Studenterne.

Fra 1870erne begyndte der en Russificeringskampagne i de baltiske Lande, der var Optakten til en lignende i Finland. Denne blev helt akut, da den svage Nikolaj II blev Tsar og en panslavistisk, bureaukratisk Hofklike tog Magten. 1898 blev General Bobrikof, der ogsaa havde deltaget i Baltikums Russificering, Generalguvernør, og snart indledes Kampen mod Finlands Rettigheder. Hæren opløstes, og Soldaterne puttedes ind i det russiske Militærvæsen. Russisk blev gjort til officielt Sprog. Dette fremkaldte selvfølgelig Modstand, som igen mødtes med strenge Forholdsregler. 1903 fik Bobrikof endelig diktatoriske Fuldmagter og indledede et sandt Voldsregimente, indtil hans Bane brat blev afbrudt af det Skud, den unge Eugen Schauman den 16. Juni 1907 affyrede mod ham.

Nu greb ogsaa Verdensbegivenhederne ind i Finlands Skæbne. Den japansk-russiske Krig og den deraf følgende Uro i Rusland gjorde Tidspunktet gunstigt for de finske Retskrav. Ved November Manifestet 1905 maatte Tsaren ophæve de ulovlige Forordninger og indføre et virkeligt konstitutionelt Styre. 1906 erstattedes den gamle Stænderrepræsentation med en Etkammerslanddag valgt ved almindelig Valgret. De gamle Partier, der tidligere næsten ikke havde kunnet tage andre Opgaver end den blotte Eksistenskamp op, det moderate gammel-finske Parti og det nationale ny-finske udformede nu sociale Reform-Programmer, og to nye Partier, det socialdemokratiske Arbejderparti og Agrarpatiet, opstod.

Men allerede i 1908 begyndte Kampen paa ny. Gang paa Gang opløstes Landdagen, og en finsk-russisk Kommission, der skulde ordne de indbyrdes Retsforhold, mislykkedes helt. 1909 udnævntes den forhadte Serpi til Generalguvernør, mens Landdagen under Svinhufvuds Ledelse kæmpede for sin Ret i en national Eenhedsfront. Allerede før Verdenskrigens Udbrud havde Kampen bredt sig til alle Omraader af det finske Samfund. Krigen gav Serpi Muligheden for at føre sit Tvangsregimente til det yderste, med Censur, Husundersøgelser og Arrestationer. Bl. a. blev Svinhufvud sendt til Sibirien. Under disse Forhold saa man i Finland kun to Muligheder for Hjælp: Tyskland og de russiske Revolutionære. Mange unge Mænd søgte til Tyskland for at uddannes til aktiv Kamp; og efter Revolutionen i Rusland maatte man danne Beskyttelseskorps mod de opløste russiske Tropper, mens en Regering under Svinhufvuds Ledelse den 6. September 1917 udsendte en Selvstændighedserklæring. Samtidig arbejdede Bolchevikkerne ved at oprette et finsk Folkekommissariat, og derefter brød Frihedskrigen ud. Under Mannerheim begyndte „de hvide" Kampen mod „de røde", der sad inde med hele Sydfinland. Med frivillig Hjælp fra Tyskland og de nordiske Lande lykkedes det Mannerheim at trænge mod Syd. Vaaben maatte han oftest skaffe sig fra de afvæbnede „røde", og efter et tysk Ekspeditionskorps Ankomst kunde han afslutte Kampen med den graa Bondehærs Indtog i Helsingfors 16. Maj 1918.

Den første Opgave, der forelaa, efter at Finland var blevet frit, var at skabe en Forfatning. I Begyndelsen arbejdede man med Planer om et Monarki, men 1919 vedtoges en republikansk Forfatning med en paa 6 Aar valgt Præsident. Den første blev K. J. Ståhlberg. Udadtil var det dels Fjernkarelens, dels Ålands Stilling, der først trængte sig paa. Karelen er de gennem Aarhundreder omstridte østlige Grænseomraader, hvor en finsk Kolonisation havde fundet Sted. Her støttedes Opstanden

mod Russerne af finske Friskarer, uden dog at komme nogen Vegne, og 1920 sluttedes da Freden i Dorpat (Estland), hvorved Russerne anerkendte Finlands Selvstændighed og Grænser, afstod Landstrimlen ud til Petsamofjorden, og lovede Karelerne en Selvbestemmelsesret samt en Slags national Kulturautonomi. Ålandskonflikten, der bragte Forholdet til Sverige i Fare er tidligere omtalt, den fik en for Finland gunstig Udgang, men dog saaledes at Åland skulde have et udstrakt Selvstyre og desuden neutraliseres.

Den udenrigspolitiske Orientering i Frihedstidens første Aar var betinget af det nære Forhold til Tyskland, og der førtes direkte Underhandlinger om Samarbejde med Polen og de baltiske Stater. Først under Kivimäkis Regering (liberale Fremskridtsparti) indlededes den nordiske Linie i finsk Politik.

Indadtil fortsattes det økonomiske Opsving, der især byggede paa Landets uhyre Skovarealer, men som socialt fik Udtryk i de store Landbrugsreformer, der skabte et overordentligt stort Tal af fri, livskraftige Smaalandbrug, og i en social Lovgivning, hvorved Arbejdernes Kaar og Levestandard hævedes betydeligt. Den stærke revolutionære Bevægelse, der havde været en saa haard Modstander under Frihedskrigen, levede videre i venstre-radikale og kommunistiske Kredse, hvis stigende Virksomhed i 1930 fremkaldte en kraftig Modstand, den saakaldte Lappobevægelse, der bl. a. fremtvang det kommunistiske Partis Opløsning. Lappobevægelsen fortsatte derefter med Angreb paa Socialdemokratiet og truede med Voldsmetoder, men blev derpaa forbudt i 1932.

Frihedskrigens skarpe Modsætninger eksisterede dog stadig, idet Kampen mod det yderliggaaende Venstre blev overtaget af den „fædrelandske Folkebevægelse" IKL, der er udpræget antikommunistisk, antirussisk og tyskvenligt, samt køligt overfor den fællesnordiske Bevægelse. Den er ogsaa Tilhænger af en kraftig finsk Udvidelsespolitik imod Øst.

Denne Serie

omfatter følgende Pjecer:

Sverige til 1809
Af mag. art. Niels Georg Heine

Sverige og Finland efter 1809
Af mag. art. Niels Georg Heine

Norges og Islands Historie
Af Lektor Paul Holt

Norden som økonomisk Enhed
Af Landsretssagfører E. Clan